

„Bericht über die aufgehobene Tiháner
Benediktiner Abbtay”¹
*Adalékok a tihanyi bencés apátság 18. századi
történetéhez*

„Úgy vagyon: már Tihanban is eltöröltetett a szerzet, és a kik egyaránt vétkeztiünk, hasonlóképpen vesziünk is el” – írja mélységes elkeseredéssel Vajda Sámuel tihanyi apát barátjának és rendtársának, Hollósi Egyednek Pannonhalmára 1787. január 25-én.² A tihanyi bencés apátság Pannonhalma után elsőként, 1787. január 11-én kapta meg az eltörléséről szóló értesítést, és ezt követően Tihanyban is megkezdődött a kolostor ingó és ingatlan vagyonának összeírása. Az eljárással kapcsolatban keletkezett iratok a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában a Helytartótanácsi Levéltár aktái között maradtak fenn. Az iratok – bár főként gazdasági célból keletkeztek – bőven tartalmaznak olyan információkat, melyek a bencés szerzetesek 18. századi életébe, művelődési és kulturális szokásaiba engednek betekintést, ezért célszerű ezen a téren is vizsgálat alá vetni azokat.

Mivel a tihanyi bencés apátság felosztatásáról mind a bencés rendtörténet írói, mind a későbbi, a bencés rend történetével foglalkozó tanulmányok szerzői is csak nagyon kevés adatot közölnek, ezért jelen tanulmányomban az említett források segítségével arra is törekszem, hogy bemutassam, milyen módon zajlott a felosztatás a tihanyi apátságban.

¹ Jelentés a felosztatott tihanyi bencés apátságról.

² Vajda levelezését Hollósi Egyeddel Lukácsi Márk és részleteit Reichardt Ábá is közzétette: Lukácsi, 1997., Reichardt, 1996. 252–271.

Források a tihanyi bencés apátság történetéhez

A tihanyi bencés apátság történetét elsőként Horváth Bálint dolgozta fel. A mintegy 30 oldalas tanulmány³ 1876-ban jelent meg, egy Zala megye történetéről összeállított kötetben. Az első monográfiát, Jalsovits Alfréd szerzettörténeti tanulmányát⁴ „a balatonfüredfürdői lelkészi állomás (expositura) százéves jubileuma alkalmából”, 1889-ben adták ki. Mindkét mű levéltári iratok feldolgozásával készült, és kronologikus sorrendben ismerteti az apátság történetét. A pannonhalmi főapátság kiadványa, *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története* a 20. század elején jelent meg. Ez a máig alapműnek számító tizennégy kötetes monumentális mű lényegében az első és egyetlen, mely a rendtörténet részeként részletesen tárgyalja a tihanyi Szent Ányos-monostor történetét is. „*A magyar kereszténység, királyság és benczés-rend fönnállásának kilencszázados emlékére*” készült kiadvány a tihanyi bencés apátság történetét több szempontból is vizsgálja, és a hozzá kapcsolódó levéltári anyagok feltárását is elvégzi. A kiadvány két kötete szól a tihanyi apátságról, a X. kötet⁵ Erdélyi László, a XI. kötet⁶ Sörös Pongrác munkája. A kötetek végén egy-egy Oklevéltár is található, melyben a tárgyalt kor Tihanyra vonatkozó levéltári anyagai a szerzők által lemásolva és jegyzetekkel ellátva olvashatók, tanulmányozhatók. A rendtörténeti kiadvány megjelenése után Tihannyal vagy a tihanyi apátsággal kapcsolatban megjelent monográfiák, tanulmányok, útikönyvek stb. már kivétel nélkül mind az említett mű X. és XI. kötetére támaszkodnak.

A tihanyi apátság feloszlásának előzményei

1780. november 29-én meghalt Mária Terézia, és utóda II. József lett, aki nem akarta a rendi kiváltságokat és a magyar törvényeket elfogadni, ezért nem koronáztatta meg magát Magyarország királyává. Az „ifjú” uralkodó céljait a lehető leggyorsabban igyekezett megvalósítani, azonban nem vette figyelembe a birodalma területén élő országok különböző népeinek eltérő hagyományait, kultúráját, és nem mérte fel intézkedései várható érzelmi hatását sem. Főként egyházi vonatkozású rendeletei – melyek az egyháznak az állam alá való rendelését kívánták teljessé tenni – ütköztek nagyobb ellenállásba.

Az uralkodó 1781. március 24-ei rendeletével korlátozta a szerzetesrendek kapcsolat-tartását külföldi előjáróikkal, megtiltotta számukra az egyházi könyvek behozatalát, és kolostoraikat is a megyéspüspökök fennhatósága alá helyezte. Március 26-ai rendeletével II. József tovább lazította az egyház és a pápa kapcsolatát, megtiltotta, illetve uralkodói engedélyhez kötötte a pápai bullák, brévék kihirdetését, valamint a janzenisták ellen ki-

³ Horváth, 1876. 338-371.

⁴ Jalsovits, 1889.

⁵ Erdélyi, 1908.

⁶ Sörös, 1911.

adott *Unigenitus* és a pápa hatalmát kinyilvánító *In Coena Domini* bulla felolvasását, vitatását és megőrzését is.⁷

Köztudott, hogy II. József egyházellenes reformjai ellenére nem volt vallásellenes, sőt úgy vélte, hogy a vallásnak fontos szerepe van a társadalom és az állam életében, de az egyháznak és a vallásnak az állam érdekeit kell képviselnie. Szerinte a klérusnak – ennek a majd 10 ezer főből álló, nagy részben tanult és képzett emberekből álló gazdag szervezetnek – az államot kell segíteni és szolgálni, és nem hajthat végre külföldről jövő utasításokat, valamint előjogával nem üldözhet más vallásokat és azok híveit sem. A kolostorok lakóiról is lesújtó véleménnyel volt, szerinte haszontalanul és dologtalanul töltik életüket elavult és babonás eszményeket követve. Céljait ennek megfelelően abban látta, hogy ezt a már kiépített szervezetet állami irányítás alá kell helyezni, külföldi kapcsolataitól el kell zárni, a vallási türelmetlenséget fel kell számolni, és központosított intézményekben új papságot kell kinevelni. A szerzetesekkel kapcsolatban úgy látta, hogy őket is munkára kell bírni, és papi pályára kell átirányítani. Ez egyrészt a paphiány megszüntetését szolgálta, másrészt általuk a falusi plébániák számát is lehetne növelni, sőt tudásuk és képzettségük miatt a népoktatás terén is kiválóan hasznosíthatóak lennének.⁸

A szerzetesekkel kapcsolatos terveiről II. József beszámolt gróf Harrasi Herzan Ferenc⁹ bíborosnak, római császári és királyi követnek, meghatalmazott miniszternek is. „Miután gyűlölöm a babonát és a szaduceusokat,¹⁰ miután kivonják magukat a polgári törvények hatálya alól, tehát meg fogom tőlük népemet szabadítani; e célból szélnek eresztem a barátokat, feloszlatom kolostoraikat s őket magukat a kerületi püspököknek fogom alárendelni” – írja Bécsből, 1781 októberében kelt levelében.¹¹ 1781. november 29-én pedig meghozta azt a határozatot is, mely a birodalom területén tevékenykedő és kontemplatív (szemlélődő, elmélkedő) szerzetesrendek feloszlását írta elő. II. József még az 1781. év végén utasította a Magyar Udvari Kancelláriát, hogy írassa össze a szerzetesrendek vagyonát, majd ez követően, 1782. január 26-án a feloszlató rendeletet Magyarországon is kihirdették.¹² Bajzáth József veszprémi püspök helyettese 1782. március 5-én értesítette Vajda Sámuel, hogy II. József utasítására el kell végezni a szerzetesek vizsgálatát arra vonatkozóan, vajon rendelkeznek-e elegendő tudással a lekipásztori tevékenység ellátására. A tihanyi szerzetesek vizsgálatát előbb a veszprémi megyéspüspök, majd Somogyi Dániel főapát tiltakozása következtében az érsek megbízottja is elvégezte.¹³

A Helytartótanács 1782-ben jelentést kért a tihanyi konvent tagjainak számáról, tevékenységéről és az alapítványokról. Senkit sem lehetett fogadalomra bocsájtani, és 1783-ban kimutatást kértek az apátság vagyoni helyzetéről és jövedelmeiről is. 1785-ben és 1786-ban pedig felszólították a főapátot, hogy nyilatkozzon az örökhatyók lelke

⁷ Kosáry, 1980. 376–377.

⁸ Ifj. Barta, 2012. 75–77.

⁹ 1779. július 12-től Mária Terézia és II. József római ügyvivője, 1799-től a szombathelyi egyházmegye püspöke.

¹⁰ Szaduceusok a farizeusokéval ellentétes párt volt a zsidóságon belül. Tagadták a lélek halhatatlanságát, a feltámadást, nem hittek az angyalokban, és nem fogadták el a Szentírás jelentős részét sem.

¹¹ Supka, 1913. 39.

¹² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Helytartótanácsi Levéltár C 13, Benigna mandata

¹³ PRT XI. 102-103., PRT V. 96-97.

javára tett jámbor alapítványokról. Az apátok figyelmeztetést kaptak arra vonatkozóan is, hogy az ingó és ingatlan vagyonokat eladni, megterhelni vagy kölcsönözni a továbbiakban tilos.¹⁴

A tihanyi apátság a 18. század végén

A felozlatási iratok között található egy összeírás, melynek keltezése egy nappal korábbi, mint a felozlatás időpontja – 1787. január 10. – és amely pontos leírást ad a 18. század végi tihanyi kolostor és a templom állapotáról, és segítségével bepillantást nyerünk a kolostor belső életébe is. A latin nyelvű iratot Polán Hildebrand pannonhalmi szerzetes fordította le.¹⁵

A monostor épületét közvetlenül a templomhoz építették, és felszereltségét tekintve a szerzetesi szegénységet tükrözte. A felső szinten található boltíves és márványkővel borított kerengőre a kolostor kapujától 18 lépcsőfok vezetett fel. A nyugati szárnyon a kórusajtó mellett, közvetlenül a templom falánál volt a könyvtár. Mellette egy kis szobában a gabonaraktáros lakott, és amellett volt a padlásfeljáró. A következő ajtó az apát lakrészébe vezetett, ahol egy nagyobb szobán kívül három kisebb is szolgált az apát kényelmét, „egy szekrényre emlékeztető” mellékhelyiséggel. A déli szárnyon, az apát szobái mellett, két szerzetesi cella, majd egy nagyobb szoba – amit korábban általában a sekrestyés és az apát inasa használt – és emellett újabb három szerzetesi szoba helyezkedett el. A déli szárnyon a két egymásba nyíló utolsó szoba a perjelé volt. A keleti szárnyon volt még két szerzetesi cella és a közös helyiségek, majd a földszintre vezető másik lejárattal 22 lépcsőfokkal. Mellette még egy padlásra vezető ajtó, emellett ismét két szerzetesi szoba volt, és végül pedig a dupla ablakos káptalanterem, ahol a szerzetesek a matutinumot, az éjszakai zsolozsmát végezték. A szobák boltívesek, és az apát és a perjel nagyobbik szobája, valamint a káptalanterem kivételével mind egyablakosak voltak, fapadlózattal és egy zöld kályhával. Az alsó szinten voltak a vendégszobák, az alkalmazottak szobái, újabb hat szerzetesi szoba, a konyha, az ebédlő és a mellékhelyiségek. Ezen a szinten, a keleti szárny utolsó szobájában volt a kétaablakos tanulmányi szoba is, ahol 1747 és 1783 között, kisebb-nagyobb megszakításokkal a bölcseletet oktatták. Volt még egy szintén kétaablakos szoba, mely valamikor a konvent asztalosműhelye volt, valamint egy canape-nak nevezett helyiség, lejárattal a nagyobbik pincébe. Erről a szintről volt a lejárattal a kisebbik pincébe is. A földszinten lévő mellékhelyiség az apát „szekrényre emlékeztető” mellékhelyiségéhez kapcsolódott, alatta helyezkedett el. A helyiségeket kő vagy téglapadozat fedte, és a fűtést itt is zöld kályhákkal oldották meg. A földszinti ablakok ráccsal voltak ellátva, és a szobák, valamint a kerengő itt is boltívesek voltak. A kolostor, a templom és tornyok tetejét zindely borította. A kolostor déli oldalánál, a kerítés mellett helyezték el a tűzifát, és itt tartották a „hízó állatokat” is. A

¹⁴ Németh, 1907. 712.

¹⁵ Polán, 2001. 12–17.

kolostorhoz tartozott még egy délre eső kisebb belső udvar, és egy másik, a kolostorhoz kapcsolódó, két kapun is megközelíthető gazdasági udvar. Innen volt egy bejárat a nagyobbik, 23 és 4/6 öl¹⁶ hosszú és 3 öl széles pincébe. A pince bejárata mellett volt egy kosárfonó műhely, és itt történt a szőlő kádban való taposása, préselése, de a prést és az edényeket is itt tárolták. A helyiségben kéményes tűzhely is volt, így szüret idején, hidegebb időkben a munkások befűthettek.¹⁷

Felosztatás a tihanyi apátságban

Az 1782. január 26-án kihirdetett, szerzetesrendelet felosztató rendelet magát az eljárást is szabályozta. Azonban az Udvari Számvevőség 1785-ben kidolgozott egy újabb, részletesebb instrukciót, mely 1786. március 1-jén nyomtatásban is megjelent, és az utasításhoz egy 17 táblázatból álló segédletet is csatoltak.¹⁸ Tihanyban a felosztatást végző biztosok már ez utóbbi utasítás szerint jártak el, és a jelentést is az instrukció alapján, és pontjainak sorrendjében készítették el.

Perczel János felosztató biztos német nyelven írt jelentése szerint¹⁹ a tihanyi apátságban 1787. január 11-én hirdették ki a felosztatásról szóló parancsot. A rendelet kihirdetésekor az apáton kívül a rendházban hat szerzetes élt: Vajda Sámuel apát, Cervus Ádám perjel, Kováts Flórián alperjel, Czár Kolumbán, Martinecz Vince, Borsó Gellért és Fojtzik Román papok. A felosztatás kihirdetésénél jelen volt még Fuxhoffer Damján aszófői plébános is.

A tihanyi apátság felosztatásában részt vevő első felosztató biztos Perczel János, a második Magyarossy Ferenc veszprémi magyar királyi sőtiszt volt. Kihirdetéskor jelen volt még az apátság ügyvédje és ügyeinek intézője, Bendick Tamás. A kamara részéről később csatlakozott Blasovics András.

Az apátság ügyvédje átadta előbb az első biztosnak, majd a tihanyi apátnak szóló, 1786. december 19-én kelt és 53911. szám alatt elkészített határozatot, melyet az apát méltósággal tudomásul vett és elfogadott, ahogy a szerzetesek is.

Perczel János, a jelentés készítője megjegyzi, hogy mivel újoncokat az apátságban nem találtak, és az apátságban nem szokás felvételük sem, így eltekintettek attól a ponttól, hogy felhívják az apát figyelmét, hogy a jövőben ezután senkit nem vehetnek fel a kolostorba, és senki nem tehet fogadalmat. Emlékeztették viszont az apátot arra, hogy mindenki, aki a kolostorhoz tartozik, szerzetesek és világiak is, néhány tárgyat megtarthatnak, és magukkal vihetik azokat is, melyek egyébként a kolostor templomához vagy a konventhez tartoznak. Azonban amit emlékbe kérnek, meg kell nevezniük, mind az apátnak, mind a felsőbb és alsóbb szerzetespapoknak is. Az apát ekkor közölte a biztosokkal, hogy Bán

¹⁶ 1 öl = 1,9019 méter

¹⁷ Polán, 2001. 12–17.

¹⁸ Velladics, 2000. 33–52.

¹⁹ Bericht über die aufgehobene Tihäner Benediktiner Abbtey. MNL OL, C103, Inventarien

Ozvald pap halála után – aki az apátsághoz tartozó Endrődön, a somogyi vármegyében volt adminisztrátor – ő a világiaknak semmilyen jogcím alatt felhatalmazás vagy engedélyt nem adott, hogy az endrődi plébániát igazgathatják. A templomnak és a sekrestye miséhez használatos tárgyainak és berendezéseinek őrzéséhez is minden alkalommal világi sekrestyést alkalmaztak, hogy egyrészt kettejük között szoros barátság soha ne alakulhasson ki, és másrészt ne tudjanak elkövetni semmilyen gaztettet bármilyen alantas célból vagy jellembeli tulajdonságból. Az uradalom világi dolgokban jelenleg is az apát felügyelete és irányítása alatt áll, két kasznár, két ispán és a rendszeresen fizetett becsületes mesterek vezetésével, ahogyan az egész gazdaság anyagi ügyei is – vallja az apát.

Ezek után a felesleges alkalmazottakat és szolgákat a biztosok felfüggesztették, és az apát átadta a könyvtár és a pénztár kulcsait. Az apátnak ekkor esküt kellett tennie, hogy az apátság többi tulajdonával is ugyanúgy fog eljárni, ahogy a kulcsok átadásával, majd a biztosok lepecsételték és lezárták az ajtókat.

A kasszában lévő pénzt átszámolták, és az ott talált 9990 forintot és 13 és fél krajcárt lefoglalták. Így tettek a misékhez használt ezüsttárgyakkal is, melyeket elismervény ellenében átadtak Magyarossy Ferencnek, aki azokat később Budára szállíttatta.

Az apáttól ezután elkérték az apátság összes javaira vonatkozó kiváltságának igazolását, valamint a gazdasággal kapcsolatos összeírásokat, feljegyzéseket és a tisztviselők számadásait. Az apát ekkor közölte, hogy az apátság összes privilégiumát a már felosztott Szent Márton-hegyi főapátságban őrzik, de az apátság javaira vonatkozó néhány irat és összeírás az apátság ügyvédjére van bízva. Viszont az írásos házi feljegyzéseket (melyek 3 könyvből álltak, és amiben különböző papírok voltak) a könyvtárszobában nyomban összeszedte, és a legnagyobb készséggel átnyújtotta. Az apátság számadáskönyveit a biztosok átvették, és ideiglenesen elzárták, és miután a kamara részéről 1787. január 19-én Blasovics András megérkezett – akit az ingóságok átvételéhez és leltározásához szintén biztosnak küldtek –, átadták neki.

Tájékoztatták a szerzeteseket, hogy a kihirdetés napjától számítva még öt hónapig maradhatnak a kolostorban, és a kihirdetés napjától az apát naponta 4 forintot, a prior és az alperjel 1 forintot, míg a többiek 40 krajcárt kapnak naponta. Az ételért, az italért, a ruházatért azonban fizetniük kell, kivéve a tüzelőt, melyet II. József jóindulata folytán ingyen bocsájtottak rendelkezésükre.

Tájékoztatták őket továbbá, hogy a szerzeteseknek a kolostorból való távozásuk után az egyházkerületből püspöki engedély nélkül elmenniük nem szabad.

Miután a biztosok ismét emlékeztették az apátot esküjére és papi becsületére, megkérdezték az apátság kamatra kölcsönadott kintlévőségeiről és esetleges hátralékairól, melyekről ő így már eskü alatt nyilatkozott, hogy ő soha senkinek saját érdekből pénzt nem kölcsönzött, bár néha az adóhiánynál ideiglenesen valamennyi haladékot adott, de mindig önös érdek nélkül, és nem többet, mint 3-4 vagy legfeljebb 6 hónapot, de jelenleg ilyen kinnlevő adósság senkinél nincs. Perczel János biztos a jelentésben is leszögezte, hogy valóban minden korábban így nyújtott fizetési halasztás ki lett egyenlítve.

A vizsgálatot folytatva, hogy vajon van-e apátságot érintő passzív hátralék,²⁰ az apát úgy nyilatkozott, – szintén emlékeztetve esküjére és papi becsületére – hogy az apát-

²⁰ Az apátságnak nyújtott kölcsönök és kamatai.

ságnak tudomása szerint nincs sem aktív,²¹ sem passzív tartozása, esetleg néhány még neki is ismeretlen kivételével, amit ez idáig előtte nem fedtek fel, vagy amiről elmulasztották őt tájékoztatni. Az apát nyilatkozata ellenére a biztosok tovább vizsgálták az igazolásokat.

A biztosok minden ingó és ingatlan vagyont felvettek, köztük a bort is, melyről azt is feljegyezték, hogy még nem volt lefejtve, de már az árverésen eladtak seprűs bort is. A leltározást ezután a csűrben folytatták. Perczel biztos megjegyzi, hogy terményeket már az árverés előtt is adtak el, és egy részük még a földeken van. Felírták a birkákat és az egyéb állatokat, beleszámítva a szaporulatot is, és munkájukat itt is értékbecslők segítették. Az apátság javait árverésre bocsájtották, az árverésből származó bevételből fizették ki az alkalmazottakat, és a maradékot Budára szállították. Az értékes ezüst evőeszközöket – elismervény ellenében – átadták Krisar József magyar királyi sőtisztnek.

Megállapították, hogy a templomnak sem aktív és sem passzív vagyona nincs, így kimutatást nem kellett készíteniük, de a tihanyi templom felszerelését is összeírták.

A könyvtárat a biztosok már az első napon lezárták, és felhívták az apát és a papok figyelmét, hogy a könyvtár katalógusát át kell adni, és a könyvtár őrzőjét meg kell nevezni. Amire mindannyian egyöntetűen kijelentették, hogy az itt található könyvtárnak soha szabályos katalógusa nem készült, a könyvtárnak sem volt szüksége saját könyvtárőrre. Így a könyvtárat összeírták, és az útmutató mintájára elkészített szabályos katalógusba felvitték. A könyveket hét faládba csomagolták, melynek első ládájában elhelyezték a könyvekről készített jegyzéket is. A ládákat szintén elismervény ellenében a veszprémi királyi sőtisztnek átadták, és ő azokat Budára szállíttatta.

A papok rendelkezésére álló szolgálkon kívül a birka és a sertés árverése után a már feleslegessé váló szolgálkat és alkalmazottakat elbocsájtották, és az árverésen befolyt vételárból bérüket kifizették.

A Tihanyban megmaradt ingóságok gondozásával Bendick Tamást bízták meg, aki ezért havi 15 forint járandóságot kapott.

A megmaradt bor további gondozásához két mestert bíztak meg, akiket a helyi borfejtők és alkalmazottak felügyeltek. A pinceajtót két lakattal lezárták, majd mindketten megkapták az egyik lakat kulcsát, így egymás nélkül nem tudtak a pincébe bejutni.

Az értékes ezüsttárgyakat elküldték a Helytartótanácsnak, kivéve azt az 1000 forint értékűt, melyeket az apát a tihanyi konvent plébániatemplomként is szolgáló templomának működéséhez szükségesnek tartott. A templom felszereléséből a füredi „sava-nyúvíz-templom” is kapott felszerelést.

A papok 1787. június 17-ig maradtak a kolostorban, és a feloszlatóbiztosi jelentésben említésre került az is, hogy a papok összeírták mind a saját tulajdonú, mind az ajándékba kért ingóságait. A listákat a feloszlató biztos bizonyítékként a dokumentumokhoz csatolta.

A jelentés szerint a nyugdíjat mindenki megkapta, és távozáskor az átöltözéshez már megemelt ruhapénzt is felvehették. Perczel János azonban arról nem nyilatkozik, hogy mennyi volt ez a ruhapénz, csak annyit jegyez meg, hogy az egyszeri illetményt a veszprémi sóhivatal 100 forintról emelte fel.

²¹ Az apátság kihelyezett pénz- vagy természetbeni kölcsönei és annak kamatai.

Végül a biztos beszámol a Helytartótanácsnak, hogy annak ellenére, hogy a napidíj meg volt határozva, az értékbecslők a fáradságos munkára hivatkozva további 2 forintot követeltek naponta, és az ügyben várja a Helytartótanács utasítását.

A felosztatásról szóló rendelet kihirdetése után a biztosok az apátság szerzeteseit is összeírták.²² Az irat latin nyelven íródott, és tartalmazza a tihanyi konventhez tartozó szerzetesek névsorát, beosztását és szolgálati helyét. A konventhez a felosztatás idején összesen 12 szerzetes tartozott. Hét szerzetes élt Tihanyban: Vajda Sámuel apát, Cervus Ádám perjel, Kováts Flórián alperjel, Czár Kolumbán, Martinecz Vince, Borsó Gellért és Fojtzik Román papok. Antal Demeter az endrédi,²³ Fuxhoffer Damján az aszófői²⁴ és Bosnyák Benedek a zamárdi²⁵ parókián volt plébános, valamint Halászy Máté Telekiben²⁶ és Zsoldos Xavért pedig Kapolyban²⁷ helyi káplán.

A hét tihanyi szerzetest egy másik összeírásból²⁸ is ismerjük. Perczel János biztos ugyanis 1787. június 3-án, az apátságból való eltávozásuk előtt két héttel készített egy másik német nyelvű kimutatást is, mely tartalmazza az apátságban még ténylegesen ott tartózkodó szerzetesek adatait. Az irat tartalmazza a rendtagok Tihanyban betöltött tisztségét, szerzetesnevét, születési helyét és országát, a szerzetesek korát, a rendben eltöltött idejét, a beszélt nyelveket, testi állapotukat, illetve betegségeiket. Válasz adtak azokra a kérdésre is, hogy a továbbiakban hol szándékoznak lakni, melyik vármegyében, valamint melyik egyházmegyében találták alkalmasnak őket a lelkészi szolgálatra.

Tihanyi szerzetesek

Vajda (László) Sámuel tihanyi apát (1760–1795) 1718. február 18-án született a Vas vármegyei Jánosházán, gazdag nemesi családban. 1735-ben lépett a rendbe, egy év noviciátus után 1736. november 21-én tette le a szerzetesi fogadalmát. Pannonhalmán két évig a bölcséletet hallgatta, majd Sajghó Benedek főapát Nagyszombatba küldte teológiát tanulni, ahol a Pannonhalmi Rendtörténet szerint 1742-ben a hittudományok doktora lett. Ezután rövid ideig bölcséletet tanított Pannonhalmán, majd 1743. augusztus 7-től a teológia tanára lett, és a dogmatikát tanította. Vajda Sámuel 1745 és 1747 között Pannonhalmán részt vett a Sajghó főapát elleni lázadásokban, melyért börtönbüntetést is kapott. Sajghó Benedek azonban megbocsájtott neki, visszahelyezte teológiatanárnak, majd előbb 1757-ben a dömölki apátság kormányzójává és utóbb 1760-ban tihanyi apáttá nevezte ki.²⁹

²² „Nomina et Officia Religiosorum Pertinentium ad Conventum Abbatiae Tihaniensis” MNL OL, C 72-1787 F. 104.

²³ Balatonendréd község Somogy megyében, a Balaton déli partján, Tihanytól 14 km-re.

²⁴ Község Veszprém megyében, a Balatonfüredi járásban, Tihanytól 5 km-re.

²⁵ Város Somogy megyében, a Siófoki járásban, a Balaton déli partján, Tihanytól 9 km-re.

²⁶ Község Somogy megyében, a Siófoki járásban, Tihanytól 21 km-re.

²⁷ Község Somogy megyében, a Tabi járásban, Tihanytól 26 km-re.

²⁸ MNL OL C103, Ausweis No. 13.

²⁹ Lukácsi, 1997. 9-14.; PRT XI. 54-56.

Vajda Sámuel idejére esik az apátság felvirágoztatása, és az apát különös gonddal gyarapította a rábízott tihanyi könyvtárat is. Tanulmányaival kapcsolatban azonban megjegyzem, hogy a fennmaradt nagyszombati anyakönyvekben végzett kutatásaim szerint Vajda Sámuel 1742 júniusában még „csak” a teológia babérkoszorúsa lett. 1743-ban ismét beiratkozott a teológia negyedik évfolyamára, és 1744-ben avatták a teológia doktorává.³⁰ Ennek fényében kijelenthetjük azt is, hogy téves Vajda életrajzírójának, Lukácsi Márknak azon meggyőződése, hogy Vajdát a teológiai doktori cím elnyerése után szentelték pappá 1742. május 24-én.³¹ A 69 éves apát 51 éve élt a rend kötelékében, magyarul és németül beszélt. Testi állapotához a biztosok a magas kort és a betegségek megjegyzést írták fel. Az apát választott lakóhelyül Steinamanger (Szombathely) városát, Eisenburg (Vas) vármegyében jelölte meg, és a Győri és a Veszprémi egyházmegyében találták a lelkeszi szolgálatra alkalmasnak.³²

Cervus Ádám (Adamus Cervus) perjel a Sáros vármegyei Zborón³³ született 1732. május 6-án. Korábban jezsuita pap volt, és csak rendjének feloszlatása után, 1779. november 30-án lépett be a bencés rendbe. Cervus Ádám a Pannonhalmi Rendtörténet szerint a szabad művészetek, a filozófia és a teológia doktora volt. Tihanyban 1782-ben bölcseletet is tanított,³⁴ de az adattárakban nem találtam adatot arra vonatkozóan, hogy melyik egyetemet látogatta. Tanárként viszont oktatott a kassai jezsuita akadémián, 1767/68-ban és 1768/69-ben szónoklattant és biblikus történelmet (*historia sacra*).³⁵ 1783-tól 1785-ig alperjel volt Tihanyban, majd 1786-tól perjel. A bencések visszaállítása után visszatért a rend kötelékébe, és Győrben halt meg 1814. december 9-én.³⁶ A feloszlató biztos valószínűleg félrehallotta születési helyét, és Zboró helyett Zombort jegyezte le, amely 1786-ban Bács-Bodrog vármegye központja volt. A perjel a feloszlás idején 55 éves volt, 8 éve volt a rend tagja, és beszélt szlávul (slawakisch), magyarul és egy keveset németül. Testi bajokban nem szenvedett, és a lelkeszi szolgálathoz szükséges vizsgálatot a Veszprémi egyházmegyében, illetve az irat szerint „korábban többször” is letette.³⁷

Kováts (Kovács) Flórián (Pater Florianus) tihanyi alperjel Lécfalván,³⁸ az erdélyi Háromszék vármegyében született 1730. szeptember 29-én. 1756. november 14-én tett fogadalmat, 1757-ig növendék volt Tihanyban, és 1762. március 28-án Győrött szentelték fel. 1773-tól a feloszlásig Tihanyban volt alperjel, a feloszlás után adminisztrátor, és ott is halt meg 1807. június 27-én.³⁹ Kováts Flórián 56 éves volt, és 31 éve lépett a rendbe. Magyarul, vlachul (walachisch) és keveset németül beszélt, betegsége nem volt.

³⁰ Bognár–Kiss–Varga, 2002. 3168., Kádár–Kiss–Póka, 2011. 2940.

³¹ Lukácsi, 1997. 10.

³² MNL OL C103, Ausweis No. 13.

³³ Szlovákul Zborov, ma község Szlovákiában az Eperjesi kerület Bártfai járásában.

³⁴ PRT V. 576–577.

³⁵ Fischer, 1987. 117–185.

³⁶ PRT XI. 661.

³⁷ MNL OL C103, Ausweis No. 13.

³⁸ Falu Romániában, Kovászna megyében.

³⁹ PRT V. 743. és PRT XI. 657.

Tihanyban maradt, Zala vármegyében, és a Győri és a Veszprémi egyházmegyében vizsgálták meg alkalmasságát a lelkészi hivatás gyakorlásához.⁴⁰

Csár (Czár) Kolumbán (Columbanus Csár) volt bölcselettanár az akkori Vas vármegyéhez tartozó Németújváron⁴¹ született 1733. április 14-én. 1755. november 16-án tett fogadalmat, 1757. május 8-ig Tihanyban volt növendék. 1760. április 5-én szentelték áldozó pappá, valószínűleg Győrött. A Pannonhalmi Rendtörténet szerint 1760 és 1763 között bölcselettanár volt Tihanyban, 1763 és 1768 között német szónok Modorban, és 1775–1776-ig ismét főiskolai tanár Tihanyban. 1776-tól 1778-ig Bakonybélben perjel, 1778-tól a felosztatásáig ismét Modorban volt szónok.⁴² A Pannonhalmi Rendtörténet szerint 1780-tól ismét Tihanyban volt, és a felosztatás idején is Tihanyban tartózkodott.⁴³ 1802-ben ő is visszatért, és Sopronban halt meg 1805. március 13-án.⁴⁴ Csár Kolumbán pap születési helyének Kitzing van beírva Magyarországon, mely egyértelműen Güssing (Németújvár) félrehallása. A szerzetes 54 éves volt, és 32 évet töltött el a rendben, magyarul és németül beszélt. Betegsége nem volt, Tihany mellé, Aszófőre távozott, és a Győri, az Esztergomi és a Veszprémi egyházmegyében is számot adott alkalmasságáról.⁴⁵

Martinecz Vince (Vincentius Martinecz) pap és német szónok 1737. július 16-án született Nagyváradon. 1758. november 16-án tett fogadalmat, és 1764. május 22-én szentelték fel. 1758. november 21-től 1760. szeptember 12-ig Bakonybélben tanult. 1766. január 28-tól Tihanyban, majd 1768. május 9-től Modorban tartózkodott. 1772-ben visszatért, de 1784. november 24-én ismét eltávozott. 1785. szeptember 23-án újból visszahelyezték Tihanyba, és ott is maradt a felosztatásig. A szerzetes pap a rendtörténet szerint Szűz Mária nagy tisztelője volt. Aszófőn halt meg Fuxhoffer Damján plébániáján 1788. november 1-jén⁴⁶ vagy 1788. október 25-én.⁴⁷ Martinecz Vince pap 50 éves volt, és 30 éve volt a rendben. Németül és magyarul beszélt, betegsége nem volt, és Tihanyba, Zala vármegyébe távozott. A Győri, az Esztergomi és a Veszprémi egyházmegyében vizsgálták alkalmasságát a lelkészkedés gyakorlásához. Az iraton a neve mellett gestorben (meghalt) megjegyzés is szerepel, bár a Pannonhalmi Rendtörténet szerint a szerzetes csak 1788 őszén hunyt el.⁴⁸

Borsó Gellért (Gerardus Borsó) felszentelt pap 1758. július 19-én született Keszthelyen. 1778. novembertől 1779-ig növendék volt Tihanyban.⁴⁹ 1782. szeptember 29-én tett fogadalmat, és 1783. szeptember 7-én szentelték fel Pannonhalmán. A felosztatásig Tihanyban volt, majd a Veszprém vármegyei Öreglakon volt plébános. 1802-ben a rend visszaállításakor visszatért, és 1815–1817-ig tihanyi plébánosként tevékenykedett.⁵⁰

⁴⁰ MNL OL C103, Ausweis No. 13.

⁴¹ Güssing, város Ausztriában, Burgenland tartományban.

⁴² PRT V. 742–743.

⁴³ PRT XI. 657.

⁴⁴ Schermann Egyed, 1940.

⁴⁵ MNL OL C103, Ausweis No. 13.

⁴⁶ PRT V. 744.

⁴⁷ PRT XI. 659.

⁴⁸ MNL OL C103, Ausweis No. 13.

⁴⁹ PRT XI. 660.

⁵⁰ PRT V. 748.

Borsó Gellért pap 28 éves volt, és 9 éve élt a rendben. Magyarul és egy keveset németül is beszélt, és betegsége nem volt. Távozási helyének Veszprémet jelölte meg, és a lelkészi vizsgát is a Veszprémi egyházmegyében tette le.⁵¹

Fojczik Román (Romanus Fojczik) szerzetespap a Győr vármegyei Ságon⁵² született 1758. január 21-én. 1778 és 1779 között Tihanyban volt növendék, 1782. január 23-án tett fogadalmat, és 1782. december 29-én, Pannonhalmán szentelték fel. A Pannonhalmi Rendtörténet szerint a felozlatásig Bakonybélben volt, de Vajda Sámuel 1786. december 12-én és 1787. január 25-én kelt Hollósi Egyednek írt leveléből tudjuk, hogy közvetlenül a felozlatás előtt visszakérült Tihanyba.⁵³ 1788. március 14-től a veszprémi püspök bakonybéli plébánossá nevezte ki, és ott is maradt 1791. szeptember 8-ig. Ezután Zalaapátiba vonult vissza, s egy éven keresztül vendégként élt ott, majd fogadalmat is tett. Zalavári plébánosként halt meg 1808-ban.⁵⁴ Fojczik Román szülőhelye Saághalom, Magyarországon. A szerzetes 30 éves volt, és 9 éve lépett a rendbe. Magyarul és valamennyire németül is beszélt, Kővágóörsre távozott, Zala vármegyébe. A lelkészi szolgálatra a Veszprémi és a Győri egyházmegyében is alkalmasnak találták.⁵⁵

A szerzetesek leltárai⁵⁶

A tihanyi apátság szerzetesei a rendeletben meghatározott feltételek szerint összeírták azokat a tárgyakat, melyeket távozásukkor magukkal akartak vinni. Az összeírások a személyes használati tárgyak mellett könyvjegyzékeket is tartalmaznak.

Fojczik Román cellájában volt egy ágy, egy imazsámoly, egy mosdó, egy ruhásszekrény, egy könyvszekrény, két asztalka – mind finom fából –, valamint két láda, az egyik bőr, a másik csak fából. A könyvek összeírásánál harmincöt tételt sorolt fel, ami valószínűleg 41 művet és körülbelül 57 kötetet jelenthet. A szerzetes olvasmányai közül hét bizonyosan német, az egyetlen magyar nyelvű mű Vajda Sámuel munkája, a többi mind latin. A szerzőik között egyházi írók, világi papok, teológusok, szerzetesek, főként jezsuiták, valamint ferencesek és domonkosok vannak. Az egyházi vonatkozású művek, prédikációk, teológia, egyháztörténet stb. mellett történelem-, jogtörténet-, földrajz-, filozófia-, matematikakönyveket, szentek, nádorok, érsekek életéről szóló írásokat találunk, köztük Vajda Sámuel „*A mi Urunk Jesus Kristusnak élete, melyet a négy evangéliómból egyet tsinálván, rendbe szedett, és sok idvösséges tanúságokkal megbővített ...*” című művét is. Magyar szerzők közül pedig a jezsuita Horváth János, Nagy János teológus, valamint Makó Pál és Hell Miksa matematikusok latin nyelven írt munkáit.

⁵¹ MNL OL C103, Ausweis No. 13.

⁵² Napjainkban Győrság, község Győr-Moson-Sopron megyében.

⁵³ PRT XI. Oklevéltár 106.

⁵⁴ PRT V. 748.

⁵⁵ MNL OL C103, Ausweis No. 13.

⁵⁶ MNL OL C103, Inventarien, 17. doboz

Borsó Gellért leltárában volt egy íróasztalka, egy másik asztalka, egy polc, egy imazsámoly, mind finom fából. Ezen kívül egy mosdó agyagból és fából, két láda, az egyik bőr, a másik fából, három kopott bőrszék, egy viaszgyertyatartó, egy főzéshez vagy reggeli készítéséhez való lábas, két fólió nagyságú kép és három negyedréteg nagyságú és egy palack 8 pohárral. Gerardus Borsó felszentelt pap 38 könyve között 5 német, 6 magyar, 3 beazonosíthatatlan és 24 latin (köztük 1 szótár) volt. A főként egyházi szerzők között elsősorban jezsuitákat találunk, de vannak közöttük bencés, domonkos, ferences, piarista és ciszterci szerzetesek is. A nagy részben egyházi jellegű művek – prédikációk, teológia, kánonjog, katekizmus, Biblia – mellett megtaláljuk Bonfini Magyarország történetét, Horváth János és Ivancsics János latin nyelven írt Logika és Metafizika című munkáit, Szenci Molnár Albert szótárát, valamint magyar nyelven Pázmány Péter, Szabó István, Káldi György, Landovics István, Illyés István és Csete István köteteit.

Kováts Flóriánnál volt fából egy imazsámoly, egy feszület, egy Szűz Mária-szobor, egy szekrény, egy ágy, egy íróasztal, három fekete bőrszék, egy háttámlás szék világos bőrrrel és egy ruhásszekrény zöld függönnyel. Továbbá két egyforma ablakfüggöny, hozzá egy ajtófüggöny, két piros bőrláda, egy kis faláda és egy mosdó keményfából éjjeli edénnyel. Az alperjel felsorolásában tizennyolc könyv volt, harmincöt kötetben. A három magyar és a tizenöt, valószínűleg latin nyelvű művek szerzői főként jezsuiták és világi papok, német nyelvű nincs a jegyzéken. A három magyar nyelvű Vajda apát és Gregorius Rippel (1681–1729) német katolikus pap ceremónia- és szertartáskönyve, valamint egy Biblia. A szerzetes olvasmányai Pápai Páriz Ferenc latin–magyar szótárán kívül mind egyházi jellegűek voltak.

Cervus Ádám szobájában volt egy 4 részből álló könyvespolc és három asztalka fából, egy új és hat nagyon kopott bőrszék, egy imazsámoly, egy szekrény, egy ruhásszekrény, egy pohárszék fából, egy mosdó éjjeli edénnyel, egy faágy, egy óra tokkal, egy „semmire sem szolgáló asztalka, sem különleges, sem értékes”, egy lámpa és egy gyertyatartó. A perjelnél volt egy hangszer is, klavikordium, azaz virginál, avagy ahogy ma nevezzük, zongora, és felírt 12 képecskét is nyolcadrét alakban, üveg alatt, kis fekete faládával, valamint kettő díszeset láda nélkül. Ezen kívül voltak még nála cserép- és üvegtálak, illetve -vázák, három porceláncsésze, egy vasedény tea vagy kávé főzéséhez, fa tintatartó, olló, kés, írószerszám, függöny ablakhoz és ajtóhoz és egy szenteltvíztartó edény. A perjel 28 tételben 31 könyvet sorolt fel, a kötetek száma minimum 67 lehetett. A jegyzéken Vajda Sámuel magyar nyelvű művén, Adam Friedrich Kirsch (†1716) latin–német szótárán és Pápai Páriz Ferenc latin–magyar szótárán kívül csak latin nyelvű könyvek vannak. A szerzők között szintén több a jezsuita, de találunk három bencés, két domonkos, egy barnabita és egy ferences szerzetest is, valamint a redemptorista rend megalapítójának könyvét is. Az egyházi vonatkozású művek főleg a teológia, az egyházjog, a bibliamagyarázat, az egyháztörténet köréből kerülnek ki, de prédikációs könyv nincs a listán. A jegyzéken feltűnően nagy számban vannak viszont tankönyvek, matematika, fizika, logika és metafizika témakörben. A perjel és bölcselettanár úgy tűnik elsősorban az újabb filozófiai munkák iránt érdeklődött. A könyvek között megtalálhatók a leibnizi tanokat képviselő és a német felvilágosodás egyik megteremtőjének, Christian Wolffnak (1679–1754) és követőinek, Friedrich Christian Baumeister (1709–1785) német filozófusnak és Sigmund von Storchenau (1731–1797) német jezsuita bölcselet professzornak a művei.

Csár Kolumbán leltárában volt egy fiókos könyvszekrény, két asztal, egy térdeplő, egy ruhásszekrény, egy ónmosdó, egy ón szenteltvíztartó, egy ágy, egy ón gyertyatartó, öt kép, függönyök ajtóra és ablakra, egy gyertyatartó, két bőrrel bevont láda, egy Krisztus-szobor, három bőrszék, egy ágy, egy imazsámoly, egy mosdó, egy íróasztalka és egy ruhásszekrény. 35 tételes könyvjegyzékén kb. 54 művet találunk, mintegy 77 kötetben. Könyvei valószínűleg mind latin nyelvűek voltak, kivéve 7 német nyelvűt és Vajda Sámuel magyar nyelvű munkáját. A szerzetes a jezsuita, bencés, domonkos, Ágoston-rendi, piarista és világi egyházi szerzők nagyrészt szintén egyházi természetű művei mellett világi szerzők könyveit is olvasta. A szerzetes olvasmányai között felbukkan egy Franciaországban született angol író latin nyelven írt szépirodalmi műve is, John Barclay (1582–1621) *Argenise*.⁵⁷

Martinecz Vince csupán egy faágyat, négy fekete bőrszéket, egy régi imazsámolyt, egy mosdót, egy kicsi íróasztalt és egy ruhásszekrényt írt fel. Könyvei között 81 művet jegyzett fel, 141 kötetben. Ebből 18 német, 4 magyar és a többi pedig valószínűleg mind latin volt. Könyvei között van két Szentírás, szentírás-magyarázatok, prédikációk, elmélkedések, szentek élete, egyházjog, teológia, katekizmus, retorika stb. A szerzők főként jezsuita, ferences, domonkos, bencés, trinitárius, Ágoston-rendi, barnabita szerzetesek és világi egyházi írók. A lista szinte kizárólag egyházi vonatkozású művekből áll, és a papi hivatás gyakorlásához szükséges könyveket tartalmazza. A könyvek között nagy számban találunk prédikációkat, és legnagyobb számban a teológiai művek és a papi tevékenység gyakorlásához használatos kézikönyvek szerepelnek.

Vajda Sámuel apát leltárában csak berendezési tárgyak szerepelnek, az apát könyveket nem írt össze. Volt nála egy nagy asztal diófából, egy másik kicsi asztal vörös márványból, egy másik asztalka közönséges fából, régi terítővel letakarva, két asztal, az egyik fiókkal, két szekrény, az egyik kétszárnyú ajtóval, 12 bőrszék, valamint négy fekete és még egy nagy szék, szintén bőrből. Ezeken kívül volt még egy asztali óra kicsit siet megjegyzéssel, 12 kés és 12 háromágú villa ezüst markolattal, 12 kicsi ezüstkanál és egy nagy kanál, négy kicsi ezüst gyertyatartó, egy cukortartó hat ezüst kávéskanállal, valamint két ezüst lemezszekrény. Továbbá három bőr utazóláda, egy szekérhez való bőrszák, valamint két ágy. Az apát még nyolc képet is feljegyzett, melyek Krisztust, Szűz Máriát, VI. Piust, Cézárt, Miksa fővezért, Württembergi Elisabeth hercegnőt, Sajghó Benedek főapátot és a Balatont ábrázolták. A Sajghó főapátról készült kép ma Pannonhalmán található.

Összegzés

A fennmaradt feloszlatási iratok arról tanúskodnak, hogy a 18. század végén 12 szerzetes tartozott a tihanyi konventhez, és közülük heten laktak a kolostorban. Az iratok választ adnak arra is, hogy milyen volt az élet a tihanyi kolostorban, milyen volt az épület álla-

⁵⁷ Az *Argenis* egy udvari környezetbe helyezett történelmi lovagregény, mely főleg a jezsuiták körében volt kedvelt.

pota, elrendezése, és hogyan használták azt a szerzetesek. Ismerjük a tihanyi konvent szerzeteseinek nevét, továbbá a szerzetesek által használt tárgyakat, és köztük az általuk olvasott könyveket is. Tudjuk, hogy a szerzetesek mindannyian beszéltek magyarul és németül, a Felvidéken született Cervus Ádám ezen kívül még szlávul (szlovákul), és az Erdélyben született Kováts Flórián pedig vlach (román) nyelven. A szerzetesek testi fogyatékoságai rubrikában csak Vajda Sámuelnél jegyezték fel a magas kort és betegségeket, a többiek mindannyian egészségesek voltak, és így fizikailag alkalmasak a lelkészi hivatásra. A szerzetesek felkészültségét vizsgáló lelkészi alkalmassági vizsgálatot a Veszprémi egyházmegye megbízottja mindenkinél elvégezte, és a vizsgálatok legtöbbször a Győri, illetve Csár Kolumbánnál és Martinecz Vincénél ezen kívül még az Esztergomi egyházmegyében is megtörténtek.

Perczel János felozlató biztos jelentése szerint a felozlatás rendben lezajlott. Vajda Sámuel együttműködött a felozlatóbiztosokkal, és ugyanígy cselekedtek a gondjaira bízott szerzetesek is.

Az apátság könyvtáráról készített könyvjegyzék sajnos ma már nincs meg, de az iratokból kiderül, hogy az apátságnak a szerzeteseknél lévő műveken kívül voltak még könyvei, melyeket hét ládába csomagoltak, és azután Budára szállítottak. A biztosok az apátság javait árveréseken eladták, az értékesebb tárgyakat pedig szintén Budára vitték.

Az iratok alapján az is bizonyossá vált, hogy a tihanyi szerzetesek kitöltötték a számukra engedélyezett öt hónapot, és 1787. június 17-ig maradtak a kolostorban. Majd öt vármegyébe szóródtak szét, Somogy, Zala, Pest, Veszprém és Vas vármegyébe. A szerzetesek – Vajda Sámuel kivételével, aki a világba való visszatérés, a nyugdíj mellett döntött – mind a lelkészi hivatást választották.

Felhasznált források és szakirodalom

Források

MNL OL C13 (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Helytartótanácsi Levéltár), Benigna mandata
 MNL OL C72 -1787 F. 104.
 MNL OL C101, Acta Abolitionalia
 MNL OL C103, Inventarien, 17. doboz

Szakirodalom

Bognár Krisztina – Kiss József Mihály – Varga Júlia: A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635–1777. Budapest, 2002. (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem Történetéből 25.)
 Erdélyi László: A tihanyi apátság története. Első korszak. Az apátság önállósága 1055–1701. (A Pannonhalmi Szent Benedek Rend története 10.) Budapest, 1908.
 Horváth Bálint: A tihanyi apátság alapítása s történetei korunkig. In: Adatok Zalamegye történetéhez. Szerk. Bátorfi Lajos. I. Nagy-Kanizsa, 1876. 338–371.
 Ifj. Barta János: A kalapos király emlékezete. Debrecen, 2012.

- Jalsovits Alfréd: A tihanyi apátság története. Szerzettörténeti tanulmány. Pécs, 1889.
- Kádár Zsófia – Kiss Beáta – Póka Ágnes: A Nagyszombati Egyetem Hittudományi Karának hallgatósága 1635–1773. (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem Történetéből 26.) Budapest, 2011.
- Karl A. F. Fischer: Die Kaschauer und Tyrnauer Jesuiten-Universitäten im 17. und 18. Jahrhundert. Namenslisten der Professoren. Ungarn-Jahrbuch. Zeitschrift für die Kunde Ungarns und verwandte Gebiete, Band 15, Jahrgang 1987.
- Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Budapest, 1980.
- Lukácsi Márk: Vajda Sámuel élete és irodalmi munkássága. (Pannonhalmi Füzetek 40.) Pannonhalma, 1997.
- Németh Ambrus: A Pannonhalmi Főapátság története. Ötödik korszak. A magyar Szent-Benedek-Rend megerősödése és bukása az állami mindenhatósággal szemben. 1709–1802. (A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. V.) Budapest, 1907.
- Polán Hildebrand (ford.): Az apátság javainak összeírásából (1787. január 10.). Conscriptio Bonorum Aboliti Monasterii, Abatiaque Sancti Aniani Episcopi et Confessoris de Tihan. Ordinis Sancti Benedicti. In: Tihanyi Kalendárium. Szerk. Korzenszky Richárd. Tihany, 2001. 12–17.
- Reichardt Aba: Levéltárunk forrásközlései 1579–1924. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 8. évf. (1996) 1–2. sz. 252–271.
- Schermann Egyed (összeáll.): A pannonhalmi Szent Benedek-rend tagjai 1802–1940. Pannonhalma, 1940.
- Sörös Pongrác: A tihanyi apátság története. Második korszak. Tihany mint fiókapátság önállósága 1701-től napjainkig. (A Pannonhalmi Szent Benedek Rend története. XI.) Budapest, 1911.
- Supka Géza (ford.): II. József válogatott levelei. Budapest, 1913.
- Velladics Márta: Szerzetesrendi abolíció Magyarországon 1782–1790. Levéltári Közlemények, 71. évf. (2000) 1–2. sz. 33–52.